

Πρώτο πλάνο

Με αφορμή την επίσκεψή του στη χώρα μας στο πλαίσιο του θεσμού Αθήνα - Παγκόσμια Πρωτεύουσα Βιβλίου 2018, ο βρετανός συγγραφέας μίλησε στα «ΝΕΑ» για τις ιδέες που γεννούν ένα βιβλίο, τις πολιτικές ταυτότητες, τις θρησκευτικές ουτοπίες ή το Brexit

A portrait of Ian MacGiúan, a middle-aged man with glasses, resting his chin on his hand. He is wearing a dark jacket over a light-colored shirt. The background is dark and out of focus.

**Ιαν
ΜακΓιούαν**

«Το Brexit είναι μια τραγωδία του λαϊκισμού»

Στο Σύνταγμα για το «Καρυδότσουφλο»

Το «Καρυδότσουφλο» του Ιαν ΜακΓιούαν κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Πατάκη σε μετάφραση Κατερίνας Σχινά. Ο συγγραφέας θα υπογράψει αντίτυπα του μυθιστορήματος και θα συνομιλήσει με το κοινό του στο Βιβλιοπωλείο Public του Συντάγματος, απόψε στις 19.00.

ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑ ΖΩΗ

Αν κανείς τον γνωρίζει από την πρώτη του κιόλας δημιουργική περίοδο, από μυθιστορήματα όπως ο «Τσιμεντόκπιος», μπορεί και να τον θεωρεί γοητευτικά μακάβριο. Αν πάλι έχει δει απλώς την οσκαρική «Εξιλέωση» που βασίζεται στο ομότιτλο βιβλίο του, μάλλον πιστεύει ότι έχει να κάνει με έναν οξυδερκή εξερευνητή του αισθήματος της ντροπής. Από την άλλη, το «Αμορτερνταμ» που του χάρισε το βραβείο Μπούκερ ήταν μια σπουδή στις πιο δυσάρεστες πλευρές της ανδρικής ψυχολογίας.

Ισως λοιπόν σε αυτήν ακριβώς την πολλαπλότητα του Ιαν ΜακΓιούαν ως συγγραφέα οφείλεται η χτεσινή του συζήτηση με τον Χάρη Βλαβιανό στο Μέγαρο Μουσικής με θέμα την τέχνη της μυθοπλασίας και τους τρόπους με τους οποίους ένας μυθιστοριογράφος επινοεί τον εαυτό του. Στο τελευταίο του μυθιστόρημα πάντως, ο Βρετανός πήγε ένα βήμα παραπέρα: στο «Καρυδότσουφλο» πρωταγωνιστής είναι ένα φιλοπερίεργο έμβρυο, που παρατηρεί και ακούει τα πάντα μέσα από την κοιλιά της μητέρας του, Τρούντι, η οποία συνωμοτεί με τον εραστή της, Κλοντ, ώστε να δολοφονήσουν τον σύζυγό της. Οι αναφορές στον σαιξπηρικό Αμλετ, που έχει να αντιμετωπίσει τη Γερτρούδη και τον Κλαύδιο, είναι παραπάνω από προφανείς. Όπως όμως φαίνεται κι από τα αποσπάσματα της συνομιλίας μας με τον Ιαν ΜακΓιούαν που ακολουθούν, ένας Αμλετ, ακόμα και αγέννητος, βασανισμένος από το ερώτημα «να γεννηθεί κανείς ή να μη γεννηθεί», μπορεί να προβληματιστεί για αμέτρητα άλλα ζητήματα.

ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ:

Αν έπρεπε να τσουβαλιάσουμε όλα τα δεινά των τελευταίων δεκαετιών, θα καταλήγαμε νομίζω σε ένα: την καταστροφή του περιβάλλοντος, την κλιματική αλλαγή, την εξαφάνιση πολλών ειδών του φυσικού κόσμου. Ισως φταίει που ο πληθυσμός της Γης βαδίζει πάνω από το όριο των δέκα δισεκατομμυρίων. Πώς να σταματήσουμε όμως την επιθυμία για υλική πρόοδο; Εστω κι έτσι, ένα μέρος του πλανήτη βγαίνει από συνθήκες ακραίας φτώχειας, τα ποσοστά αναλφαβητισμού φτάνουν σε ιστορικό χαμηλό, η βρεφική θνησιμότητα μειώνεται και οι θάνατοι από ελονοσία ελαττώνονται στο μισό. Αυτό που χρειάζεται, λοιπόν, είναι να διατηρήσουμε στο οπτικό μας πεδίο τις δυνατότητες της προόδου. Ο βρετανός βιολόγος Πίτερ Μένταγουερ έλεγε ότι το να απολέσουμε την πίστη μας στην πρόοδο συνιστά την απόλυτη ευτέλεια του πνεύματος. Και ως προς το περιβάλλον,

τουλάχιστον γνωρίζουμε τι χρειαζόμαστε: καθαρές μορφές ενέργειας, φιλικές στη φύση και την κοινωνία.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ: Η ταυτότητα είναι κάτι σημαντικό, αλλά όχι το μόνο. Υπάρχει και η ταυτότητα του άλλου. Στηρίζω με κάθε τρόπο την έκρηξη της προσωπικής ελευθερίας σε ζητήματα έκφρασης φύλου και σεξουαλικότητας – εδώ ταιριάζει η ρήση του Μάο «αφήστε όλα τα λουλούδια να ανθίσουν». Πρόκειται όμως για την αρχή της ύπαρξης, όχι για το τέλος της. Μπορεί κάποιος να είναι και υπεύθυνος πολίτης ή στοργική μητέρα, να ενδιαφέρεται για το περιβάλλον και την κοινωνική δικαιοσύνη, να απολαμβάνει τη μουσική. Δεν αρνούμαι την έμφαση στις ταυτότητες. Θα ήθελα όμως να τις συμπεριλάβω στην ορχήστρα που λέγεται ζωή.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΟΥΤΟΠΙΕΣ:

Από ό,τι αντιλαμβάνομαι, οι άνθρωποι που διαπράττουν μαζικές δολοφονίες στο όνομα μιας θρησκείας πιστεύουν πολύ δυνατά σε αυτήν – και δεν μιλάω μόνο για το ριζοσπαστικό Ισλάμ, αλλά για όλες. Καταλαβαίνω ότι προσφέρουν μια παρηγοριά, την οποία όμως δεν μπορώ να δεχθώ ούτε για ένα λεπτό. Συμφωνώ με τον Φρόντλντ ότι η ιδέα της μετά θάνατον ζωής είναι μια φαντασίωση, γεννημένη από την απόλυτα λογική απόγνωση της πιθανότητας ότι στο τέλος του βίου μας δεν υπάρχει τίποτα. Όσοι όμως πιστεύουν ότι σκοτώνοντας άλλους ανθρώπους θα κερδίσουν μια θέση στον παράδεισο είναι ηθικά αποκρουστικοί. Θυμίζω τον σοβιετικό

κομμουνισμό, τον μαοϊσμό: αν πιστεύεις ότι θα δημιουργήσεις μια ουτοπία επί γης, ο σκοπός σου αγιάζει τα μέσα σου. Είναι μια καταστροφική και επικίνδυνη πίστη, που γέννησε τους μεγάλους εφιάλτες του 20ού αιώνα. Πάντοτε βέβαια οι άνθρωποι έμοιαζαν να εξαπατώνται από κάποιον απλυσίαστο σκοπό. Στον Μεσαίωνα υπήρχαν πολλές χριστιανικές ομάδες,

Όσοι πιστεύουν ότι σκοιώνοντας άλλους ανθρώπους θα κερδίσουν μια θέση στον παράδεισο είναι ηθικά αποκρουστικοί

συνήθως εμμονικές με τη Δευτέρα Παρουσία, που ήθελαν να σκοτώσουν τους Εβραίους, τους γαιοκτήμονες, τους αστούς. Μοιάζει σαν χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσης που ακόμα να ξεφορτωθούμε κι έτσι εμφανίζεται σποραδικά.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΡΑΗΛΙΝΟ-ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΔΙΑΜΑΧΗ:

Όταν το 2011 βραβεύομαι με το Jerusalem Prize, πίστευα ότι τα πράγματα στην περιοχή είναι πολύ άσχημα. Κάθε χρόνο ωστόσο επιδεινώνονται. Σε εκείνον τον λόγο μου, παρόντος του Σιμόν Πέρες, είχα επισημάνει ότι με τις εκκαθαρίσεις στην Ιερουσαλήμ ήταν σαν να σκεπάζεις με τοιμίνο ένα πρόβλημα και να νομίζεις ότι το λύνεις. Δεν θα αλλάξει κάτι αν δεν αναγνωρίσεις ότι το Ισραήλ θεμελιώθηκε σε έδαφος που προηγουμένως ζούσαν κάποιιοι άλλοι. Την ίδια στιγμή το κράτος του πρέπει να

υπάρχει. Το επισκέπτομαι και συναντώ φίλους συγγραφείς όπως τον Αβραάμ Γεσοούα και τον Νταβίντ Γκρόσμαν, οι οποίοι παρακολουθούν τις εξελίξεις απελπισμένοι. Είναι σαν να έχει χαθεί στην περιοχή κάτι από την αίσθηση μιας κοινοτικής, αριστερόστροφης ανοχής, για χάρη μιας милитарιστικής συμπεριφοράς.

ΓΙΑ ΤΟ BREXIT:

Αυτό που συμβαίνει τώρα είναι ότι μια μικρή, δεξιά ελίτ πολιτικών, ιδιοκτητών εφημερίδων και εύπορων επιχειρηματιών έχει με κάποιο τρόπο αρπάξει αυτή την ιδέα και την εκμεταλλεύεται εις βάρος πολύ συνωτότερων. Το δημοψήφισμα ήταν μετά βίας μια απλή σφυγμομέτρηση που διαίρεσε τη χώρα: περίπου έντεκα εκατομμύρια δεν ψήφισαν. Η σημασία του υποστηρίχτηκε από το σλόγκαν «Ο λαός μίλησε», όμως στο σύνολο του εκλογικού σώματος, περίπου το ένα τρίτο ψήφισε έξοδο, σχεδόν το ίδιο ποσοστό επέλεξε την παραμονή, ενώ άλλο ένα τρίτο δεν ψήφισε καν. Κάπως έτσι, πάνω σε αυτή τη βάση, κάθε γωνιά της ζωής μας – το Σύνταγμα, η πολιτική, το εμπόριο, η εκπαίδευση – πρόκειται να αλλάξει. Νομίζω ότι πρόκειται για μια τραγωδία η οποία συμπεριλαμβάνεται στις συνέπειες του ίδιου λαϊκισμού που συναντάμε στην Ουγγαρία και στην Πολωνία, αλλά και στις ΗΠΑ και φυσικά στην Τουρκία και τη Ρωσία. Αισθανόμουν περήφανος και χαρούμενος που ήμουν πολίτης της Βρετανίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τελευταία, με όλα τα στραβά της, έφερε ως σημείο εκκίνησης μια σχετική ειρήνη και ευημερία.

Η κρίση στην Αθήνα και στη λογοτεχνία

ΕΧΩ ΝΑ ΒΡΕΘΩ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ από τα δεκαοκτώ μου, όταν έφτασα ως εδώ μαζί με ένα φίλο, με ωστόσο από το Λονδίνο. Ήταν υπέροχα, πλέναμε πιάτα σε ξενοδοχεία, κοιμόμασταν στις παραλίες του Πόρου κι είχαμε επισκεφθεί τη Μάνη, ένα από τα πιο θαυμαστά μέρη της Ευρώπης. Ήθελα όμως να ξανάρθω – οι οικονομικές ειδήσεις από την Ελλάδα εμφανίζονταν συνεχώς στις οθόνες μας. Είδα την πρόσκληση στην «Αθήνα Παγκόσμια Πρωτεύουσα Βιβλίου» ως μια υπέροχη ευκαιρία, αλλά και για έναν ακόμα λόγο: στον δυτικό κόσμο η ανάγνωση αντιμετωπίζει προβλήματα, και στη χώρα μου ειδικά τα τελευταία πέντε χρόνια οι βιβλιόφιλοι μειώνονται. Σε τέτοιες εκδηλώσεις, λοιπόν, το κοινό συναντιέται με συγγραφείς και διαπιστώνει ότι η λογοτεχνία δεν είναι μόνο τυπογραφικά στοιχεία σε ένα κομμάτι χαρτί. Ένα από τα μεγάλα προνόμια του πολιτισμού μας είναι εκείνο της μοναχικότητας. Στο πλαίσιο της η ανάγνωση δίνει την δυνατότητα να συνομιλήσεις με ένα άλλο πνεύμα.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ: Ποτέ δεν έρχονται με τον ίδιο τρόπο. Η συγκεκριμένη ήταν και θέμα τύχης. Βρισκόμουν σε μια ιδιαίτερος βαρετή σύσκεψη και κάποια στιγμή, έβγαλα από την τσέπη μου ένα χαρτί κι άρχισα να σκέφτομαι. Τότε, μια πρόταση πέρασε από το μυαλό μου σαν τέλεξ: «Να 'μαι, λοιπόν, με το κεφάλι πάνω και τα πόδια κάτω, μέσα σε μια γυναίκα» – η εναρκτήρια πρόταση του «Καρυδότσουφλου». Την κατέγραψα όντας βέβαιος ότι επρόκειτο για την πρώτη φράση ενός μικρού μυθιστορήματος, η οποία θα ανήκε σε ένα έμβρυο. Ολα αιωρούνταν από πάνω της. Κι αφού σκέφτηκα και μια δομή, μετά, άφησα απλώς το έμβρυο να μιλήσει. Αποφάσισα να του δώσω πλήρη ελευθερία λόγου κι αυτό που φαινόταν σαν μια ιδέα περιοριστική, εξελίχθηκε στο απελευθερωτικό κόνσεπτ ενός χαρακτήρα με το προνόμιο να στέκεται λίγο έξω από τον κόσμο μας και να κρυφακούει συζητήσεις και ραδιοφωνικές εκπομπές ή να αισθάνεται τις συναισθηματικές αλλαγές της μητέρας του.

Ο φίλος μας ο Ιαν

«Πρωτογνωρίσα» τον Ιαν ΜακΓιούαν όταν διάβασα την «Εξιλέωση» που ίσως την ξέρετε από την κινηματογραφική της μεταφορά σε σκηνοθεσία Τζο Ράιτ (οι σκηνές όπου «πρωταγωνιστεί» η πλάτη της Κίρα Νάιτλι με το σμαραγδι εξώπλατο φόρεμα είναι από τα πιο υψηλής αισθητικής στιγμιότυπα που έχω δει τα τελευταία χρόνια στον κινηματογράφο). Αυτό στάθηκε η αφορμή να ανατρέξω σε προηγούμενα βιβλία του, να διαβάσω επόμενα, ενώ δεν έχω ακόμη πιάσει στα χέρια το «Καρυδότσουφλο». Κάπως έτσι λοιπόν απόκτησα έναν καινούργιο «φίλο», εντός ή εκτός εισαγωγικών όπως και το «πρωτογνωρίσα» που γράφω στην αρχή. Διότι θεωρώ ότι οι άνθρωποι που έχουν μια

ζωντανή και συνειδητή σχέση με το διάβασμα αποκτούν και ένα είδος νοητής προσωπικής φιλίας με τον συγγραφέα. Ενίοτε και με τους ήρωές του αν πρόκειται περί μυθιστοριογράφων. Όπως το λέει και ο ίδιος ο ΜακΓιούαν αναφερόμενος στη δυνατότητα μέσω της ανάγνωσης να συνομιλείς με ένα άλλο πνεύμα.

Προσωπικά νιώθω κάποιες φορές ότι έχω πολύ πιο σπαρταριστές σχέσεις με απόψεις και μακρινούς συγγραφείς παρά με σύγχρονους μου που τους γνώρισα στην πραγματική ζωή. Εχω τσακωθεί, για παράδειγμα, αρκετές φορές με τον Μπρεχτ, έχω ζητήσει συγγνώμη (για κάτι δικά μου) από τον Παπαδιαμάντη ενώ,

κάποιες στιγμές, με νευριάζει ένας από τους καλύτερους μου φίλους, ο Τσέχοφ, γιατί δεν είναι ξεκάθαρος ως προς τι τέλος πάντων είναι οι γιατροί στα έργα του. Και αν μπορούσα – λέμε τώρα – να έχω για λίγα λεπτά ζωντανή επικοινωνία με τον Ντοστογιέφσκι νομίζω ότι δεν θα του έλεγα τίποτα. Θα του χάιδενα απλώς το πρόσωπο κι εκείνος θα ήξερε γιατί. Γι' αυτό λυπάμαι τους μισούς σχεδόν Έλληνες που, σύμφωνα με έρευνα, δεν έχουν ποτέ διαβάσει ένα βιβλίο και, έτσι, στερούν από τον εαυτό τους τέτοιες εκλεκτές φιλίες. Μακάρι ο θεσμός της Παγκόσμιας Πρωτεύουσας Βιβλίου που είναι φέτος η Αθήνα να του δώσει την ευκαιρία να αποκτήσουν έστω και έναν τέτοιο «φίλο».

